

УДК 37.091.4:001.891(477)

DOI ...

ЮЛІЯ КАРАБУТ

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8283-0125>

(Полтава)

Place of work: Poltava V. G. Korolenko National Pedagogical University

Country: Ukraine

Email: karabut3008@gmail.com

ДОСЛІДНИЦЬКІ ЦЕНТРИ ВІТЧИЗНЯНОГО МАКАРЕНКОЗНАВСТВА

У статті вперше у вітчизняній науці систематизовано історію становлення і розвитку українських центрів з вивчення творчої спадщини видатного педагога-письменника А. С. Макаренка. Підкреслено, що Україна є невід'ємною і вагомою частиною світового макаренкознавчого процесу, вона стояла біля витоків цього напрямку наукових досліджень і упродовж багатьох років залишається однією із його рушійних сил.

Першим самостійним макаренкознавчим центром України був науковий осередок, що утворився у Львівському державному університеті імені І. Франка. Його ініціатор і багаторічний очільник Ф. І. Науменко у складних соціально-політичних умовах західноукраїнської спільноти зумів актуалізувати у перші повоєнні роки цей перспективний науковий напрям, згуртувати навколо нього молодих науковців і створити потужну макаренкознавчу школу. Авторитетним і одним із найстаріших українських центрів дослідження спадщини А. С. Макаренка є харківська макаренкознавча школа, уособлена науковцями Харківського національного педагогічного університету імені Григорія Сковороди. Характерною рисою цього наукового осередку є майже рівнозначне представлення в ньому одночасно педагогічного і літературознавчого напрямів розробки спадщини А. С. Макаренка. Близькість Полтавського педагогічного університету імені В. Г. Короленка з ім'ям видатного педагога-реформатора надихає яскраві традиції науково-дослідної активності студентського і викладацького колективу, серед яких діяльність макаренківського студентського гуртка, Науково-дослідної лабораторії А. С. Макаренка та Міжнародного і всеукраїнського макаренкознавчого центру, створення Державного музею-заповідника А. С. Макаренка в селі Ковалівка під Полтавою та Інтернет-ресурсу «Макаренкіана», проведення щорічних міжнародних наукових конференцій, унікальні видання архівних документів тощо. Потужним макаренкознавчим центром, який має глибокі традиції розвитку цього напрямку історико-педагогічної науки, є також Сумський державний педагогічний університет імені А. С. Макаренка.

Ключові слова: А. С. Макаренко; українське макаренкознавство; львівський центр макаренкознавчих досліджень; полтавські макаренкознавчі традиції; харківська макаренкознавча школа; сумський осередок вивчення спадщини А. С. Макаренка.

Постановка проблеми в загальному вигляді. Українська наука про А. С. Макаренка є невід'ємною і вагомою частиною світового макаренкознавчого процесу, вона стояла біля витоків цього напрямку наукових досліджень і упродовж багатьох років залишається однією із його рушійних сил. Процеси вивчення, розробки, популяризації та впровадження творчої спадщини Антона Семеновича в Україні завжди передбачали широке розмаїття форм: вони відбувалися у межах державних освітніх проєктів, локалізувалися навколо регіональних науково-дослідних і меморіальних центрів, розвивалися в контексті окремих авторських наукових шкіл. Незважаючи на великі здобутки в цій царині історія розвитку українських центрів з вивчення творчої спадщини видатного педагога-письменника досі не отримала свого цілісного і узагальненого викладу.

Аналіз основних досліджень і публікацій. Найбільш ґрунтовні розвідки щодо історії виникнення та змісту діяльності провідних осередків вітчизняного макаренкознавства належать перу таких відомих авторів, як Х. І. Калагурка, С. Г. Карпенчук, Л. В. Крамущенко, М. М. Окса, М. Ю. Рисіна, А. А. Сбруєва, А. А. Фролов та деяких інших.

Мета статті – дати систематизовану і персоніфіковану характеристику становлення та наукових пошуків львівського, полтавського, харківського і сумського наукових осередків як провідних центрів українського макаренкознавства.

Виклад основного матеріалу дослідження. Першим самостійним макаренкознавчим центром України був науковий осередок, що утворився на кафедрі педагогіки і психології Львівського державного університету імені І. Франка. Його ініціатором і багаторічним очільником був Ф. І. Науменко (1901–1991), який у складних соціально-політичних умовах західноукраїнської спільноти, фактично незнайомої з творчістю А. С. Макаренка, зумів актуалізувати у перші повоєнні роки цей перспективний напрям наукових досліджень. Ф. І. Науменко – автор однієї із перших українських дисертацій макаренкознавчої тематики – «Педа-

гогічний досвід А. С. Макаренка» (1948). У співавторстві з іншою, в подальшому відомою, представницею львівського макаренківського осередку Г. О. Паперною він випустив монографію «Новатор радянської педагогіки», яка по суті поклала початок великій популяризаторській роботі львівських дослідників спадщини педагога.

Діяльність львів'ян передусім була пов'язана із виданням серії збірників наукових праць під загальною назвою «А. С. Макаренко». Вже перший, надрукований 1949 року, збірник, поряд з публікацією низки цікавих наукових розвідок, започаткував в Україні традицію видання спогадів про Антона Семеновича та унікальних матеріалів його архіву (Макаренко, 1949). В подальші роки вийшли друком ще десять книг цієї серії (1954, 1956, 1959, 1963, 1964, 1969, 1971, 1974, 1978, 1985), які упродовж тривалого часу були в СРСР єдиним серійним виданням суто макаренкознавчої спеціалізації. Крім того, що ці видання стали особливо цінним внеском в історико-біографічне макаренкознавство, вони згуртували навколо себе цілу низку львівських учених-макаренкознавців, серед яких особливо відомі Г. С. Алексєєвич, М. К. Година, Ю. Л. Львова та ін.

У середині 1960-х років львівський осередок налагодив співпрацю з угорськими макаренкознавцями, зокрема Ференцем Патакі. На початку 1970-х років до кола активних творчих зв'язків Ф. І. Науменка увійшли також західнонімецькі дослідники макаренківських ідей – професор Рурського університету у м. Бохумі Оскар Анвайлер та єдиний на той час закордонний макаренкознавчий науковий центр – марбурзька лабораторія «Макаренко-Referat». Німецькі вчені високо оцінили внесок Ф. І. Науменка в міжнародне макаренкознавство, присвоївши йому ступень почесного доктора філософії (*honoris causa*) Марбурзького університету ім. Філіппа (1983). Поте остання подія викликала різко негативну реакцію ідеологічно заангажованого радянського педагогічного керівництва та деяких провідних вітчизняних макаренкознавців.

Свою активність львівський осередок не обмежував лише теоретичною та історико-біографічною роботою, на початку 1960-х років кафедра педагогіки і психології взяла головування над Дитячою виховною колонією № 1 м. Львова, яка завдяки цьому в середині 1960-х років була визнана кращою в Україні серед подібного типу закладів. Серед багатьох здобутків львівського макаренківського осередку треба особливо відзначити те, що він зробив потужний поштовх щодо становлення і визнання макаренкознавства як окремого міждисциплінарного напрямку наукових досліджень (Калагурка, 2013).

Авторитетним і одним із найстаріших українських центрів дослідження спадщини видатного педагога-письменника є харківська макаренкознавча школа, представлена науковцями Харківського національного педагогічного університету імені Григорія Сковороди. Характерною рисою цього потужного наукового осередку є майже рівнозначне представлення в ньому одночасно педагогічного і літературознавчого напрямів розробки спадщини А. С. Макаренка. Харківські макаренкознавчі традиції свій початок беруть ще в довоєнні роки, яскравим свідченням чого є публікація 2 березня 1941 р. в «Учительській газеті» колективної статті 11 працівників харківських вишів, в тому числі А. І. Зільберштейна та А. Г. Тер-Гевондяна, «Насущні проблеми радянської педагогіки», яка розпочала другу всесоюзну дискусію щодо визнання макаренківської спадщини.

Упродовж 1940–1950-х років харківська школа була представлена головним чином публікаціями М. О. Григорьєва. Він цілеспрямовано популяризував макаренківську педагогіку, рецензував перші збірки творів Антона Семеновича. 1960-ті роки привнесли дещо новий напрям досліджень, пов'язаний з виникненням і активним розвитком літературознавчого вектору вивчення макаренківської спадщини, головним представником якого був професор М. Ф. Гетманець.

Впродовж наступного десятиліття М. Ф. Гетманець активно досліджував літературну і літературно-критичну творчість А. С. Макаренка, видав методичні рекомендації з організації шкільних екскурсій «А. С. Макаренко на Україні» тощо. У цей же час з'являються перші розвідки й іншої відомої представниці харківської школи – Л. Д. Попової. Однак особливо плідним періодом розвитку осередку стали 1980-ті роки, коли значно збільшується обсяг наукового доробку вчених, розширюється тематичний діапазон досліджень, з'являються нові імена. Л. Д. Попова разом зі своїм аспірантом М. М. Оксою вивчала діяльність А. С. Макаренка упродовж 1926–1928 рр. в Харківській окружній комісії допомоги дітям, пізніше М. М. Окса виступив як самостійний макаренкознавець, розробляв в межах кандидатської теми проблеми дидактики в макаренківській спадщині. В цей же період привернув увагу своїми розвідками й Б. М. Наумов, пізніше обраний членом оргкомітетів зі створення Радянської асоціації Антона Макаренка і Міжнародної макаренківської асоціації.

Харківське макаренкознавство 21-го століття по суті віддзеркалило загальносвітові тенденції щодо розширення діапазону розробки ідей видатного педагога. Завдяки роботам Б. М. Наумова, М. Ф. Гетманця, С. Т. Золотухіної, Л. Д. Попової, О. В. Попової, Г. В. Троцько, В. І. Лозової, О. В. Мельникової, І. О. Гетманець розвиваються традиційні і відкриваються нові аспекти макаренківської спадщини. В останнє десятиліття потужний напрям популяризації харківського макаренкознавства очолювали Михайло Феодосійович і Ирина Олегівна Гетманці, в колі інтересів яких питання національного і релігійного самоусвідомлення видатного педагога, особливості його творчої діяльності на Харківщині і багато інших питань.

Близькість Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка з ім'ям А. С. Макаренка упродовж тривалого часу надихає яскраві форми науково-дослідної активності студентів і викладачів. Заснований 1971 року макаренківський гурток інституту зібрав масив документальних фактів про творчий шлях видатного педагога, розшукав людей, що знали його, опублікував їх спогади, підтримував плідні зв'язки з вітчизняними і закордонними макаренкознавчими осередками. Студентська наукова збірка «Макаренко і життя» на республіканському конкурсі 1972 року отримала другу премію.

Найпродуктивніший етап розвитку полтавської макаренкознавчої школи пов'язаний із радикальними змінами цього напрямку історико-педагогічних досліджень – набуття ним статусу наукової дисципліни загальносвітового значення. Він бере свій початок у 1984 р. із ініціативи ректора Полтавського педінституту І. А. Зязюна щодо святкування 100-річчя з дня народження педагога-письменника, в наслідок якої 1 лютого 1985 р. було створено Науково-дослідну лабораторію А. С. Макаренка – єдиний в Україні радянської доби макаренкознавчий дослідницький підрозділ.

Під керівництвом низки завідувачів – І. Ф. Кривоноса, Л. О. Савенкової, Л. В. Крамущенко – лабораторія так декларувала власні завдання: 1) Розробка наукової біографії А. С. Макаренка; 2) Визначення теоретичного і практичного значення педагогічної системи А. С. Макаренка в програмі «Учитель», що створена і реалізується в Полтавському педінституті; 3) Виявлення основних напрямів розвитку і застосування ідей А. С. Макаренка щодо підвищення якості навчально-виховного процесу в середній і вищій школі; 4) Надання допомоги в дослідно-експериментальній роботі школам Полтавщини, що пов'язані з педагогічною діяльністю А. С. Макаренка; 5) Аналіз закордонного досвіду використання теоретичної спадщини А. С. Макаренка.

До головних здобутків лабораторії, яка існувала до 2000 р., належать: 1) Розробка макету і тематико-експозиційного плану Державного музею-заповідника А. С. Макаренка в селі Ковалівка під Полтавою; підготовка наукових кадрів для музею, створення документального фонду; 2) Проведення організаційної роботи щодо створення Міжнародної макаренківської асоціації (1991) і постійний організаційний супровід її діяльності; 3) Створення Української асоціації Антона Макаренка (1998); 4) Збір і систематизація інформації макаренкознавчого змісту; 5) Укладення універсального багатотисячного каталогу творів А. С. Макаренка та праць про нього; 6) Створення аудиторії-музею педагога в Полтавському педуніверситеті; 7) Активна видавнича діяльність тощо (Крамущенко, 1993).

Протягом 1997–2002 рр. полтавські вчені провели масштабний пошук архівних матеріалів про очолювану А. С. Макаренком колонію, опублікувавши свої знахідки в двотомній монографії 2002 року – «Полтавська трудова колонія ім. М. Горького в документах і матеріалах (1920–1926 рр.)». Продовження цього видавничого проєкту відбулося у 2009 р., коли була випущена нова збірка матеріалів про колонію – «Антон Макаренко: Харківська трудова колонія ім. М. Горького (у документах і матеріалах 1926–1928 рр.)» (Зязюн, 2008).

Нині традиції Наукової лабораторії А. С. Макаренка Продовжує Міжнародний та всеукраїнський макаренкознавчий центр, що функціонує при кафедрі педагогічної майстерності та менеджменту імені І. А. Зязюна з березня 2016 р. Напрямами його роботи є вивчення життя, діяльності і творчої спадщини А. С. Макаренка, освоєння і розробка спадщини педагога в сучасних умовах; сприяння діяльності Міжнародної макаренківської асоціації, Української асоціації Антона Макаренка та інших макаренкознавчих наукових спільнот, пропаганда досягнень вітчизняного макаренкознавства, співпраця з культурно-освітніми та пенітенціарними установами, науковими центрами, окремими науковцями в питаннях дослідження, пропаганди та розповсюдження макаренківської спадщини; видання наукових збірників, сприяння підготовці наукових кадрів тощо. Центр має низку вагомих результатів діяльності: науковий Інтернет-ресурс «Макаренкіана», універсальний макаренківський бібліографічний каталог (понад 11000 описів), найбільший за історію вивчення спадщини А. С. Макаренка реєстр біографій його вихованців тощо.

Згаданий Інтернет-ресурс «Макаренкіана» на сьогодні є найпотужнішим інформаційним проєктом даної тематики в світі, що популяризує полтавські макаренкознавчі студії та сприяє максимальній об'єктивності даних щодо постаті А. С. Макаренка. Наразі «Макаренкіана» лідер за кількістю, оригінальністю та різножанровістю текстів (понад 260 найменувань); ґрунтовністю і достовірністю наукової біографії А. С. Макаренка; представленістю закордонних публікацій; кількістю, різноманітністю, якістю та оригінальністю фото (1977 шт.).

Потужним макаренкознавчим центром України є також Сумський державний педагогічний університет імені А. С. Макаренка. Докладно історію вивчення, популяризації та впровадження в освітній процес макаренківської спадщини в цьому виші представили А. А. Сбруєва та М. Ю. Рисіна (Сбруєва & Рисіна, 2013). Умовно макаренкознавчий вимір історії Сумського педуніверситету поділяється на чотири етапи. Перший етап (1957–1970-ті рр.), що демонстрував переважно пошуково-пропагандистську специфіку, розпочинається присвоєнням тоді ще Сумському педагогічному інституту – ім'я А. С. Макаренка. Цього ж року було організовано кімнату-музей видатного педагога, заснований студентський гурток «Макаренкознавець». Почалася робота з пошуку та збирання макаренкознавчих матеріалів, було налагоджено листування та регулярні зустрічі з колегами А. С. Макаренка та його вихованцями, результати студентських розвідок лягли в основу курсових та дипломних робіт.

Другий етап розвитку сумських макаренкознавчих студій (1980-ті роки) носив узагальнювально-методичний характер, він позначений суттєвою еволюцією форм та методів макаренкознавчої роботи. Більш комплексного характеру набуває вивчення макаренківської педагогічної системи в контексті підготовки майбутнього вчителя, що мало своїм наслідком включення до навчальних програм низки спеціальностей розробленого Г. П. Якубанець і А. А. Сбруєвою спецсеминару «А. С. Макаренко і сучасна школа» (1988). Цими ж авторами були створені і «Методичні рекомендації для студентів по проведенню екскурсій у кімнати-музеї А. Макаренка» (1988). Взагалі для другого етапу характерний активний розвиток організаційно-методичної роботи щодо вивчення, популяризації ідей Антона Семеновича, використання їх для аналізу педагогічних явищ загальноосвітньої і вищої школи, поступове позбавлення наукового макаренкознавства ідеологічних штампів і радянського-комуністичної риторики.

Зазначені явища підготували ґрунт для радикального оновлення роботи учених у контексті третього етапу розвитку сумських макаренкознавчих студій (1990-ті роки). В цей час наукові пошуки тривали найбільш інтенсивно в межах окремих проблемних лабораторій та науково-педагогічних шкіл. Принципово новими напрямками досліджень стали економічні механізми господарської діяльності керованих А. С. Макаренком виховних закладів, ризик як елемент педагогічної творчості; народознавчі засади педагогічної спадщини А. С. Макаренка. У 1998 р. кафедра педагогіки створила методичне забезпечення навчального курсу «Творча спадщина А. С. Макаренка в контексті світової педагогічної думки» та провела ювілейну Всеукраїнську науково-практичну конференцію «Творча спадщина А. С. Макаренка у контексті сучасної педагогічної науки і практики». Третій етап рельєфно продемонстрував остаточну відмову від ідеологічних штампів, поступовий перехід від описового та панегіричного підходів у макаренкознавчих студіях до творчо-аналітичного.

Подальшим розширенням тематики та урізноманітненням методів макаренкознавчих студій, заміщенням описових методів наукового пошуку аналітичними позначений четвертий етап історії наукового осередку (початок 21-го ст.). Виокремилася тенденція професіоналізації підходів до аналізу макаренківської спадщини, зміцнилася традиція вшанування чергових ювілеїв педагога проведенням представницьких наукових форумів. Так, великий резонанс мали міжнародні науково-практичні конференції «Творча спадщина А. С. Макаренка в контексті інноваційного розвитку освіти XXI століття» (2013) та «Творча спадщина А. С. Макаренка в контексті інноваційного розвитку освіти XXI століття» (2018). 2013 рік був відзначений виходом колективної монографії «Творча спадщина А. С. Макаренка: осмислення історичного досвіду та інноваційного потенціалу». У 2015 р. в університеті захищена кандидатська дисертація І. І. Гавриленко «Організаційно-педагогічні засади управлінської діяльності А. С. Макаренка в Трудовій колонії ім. М. Горького» (науковий керівник О. Г. Козлова).

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок.

Аналіз діяльності провідних українських макаренкознавчих центрів дозволяє виокремити декілька характерних особливостей і тенденцій їх розвитку: широке розмаїття форм наукової діяльності, тематичних напрямів і методологічних підходів; інтенсивність творчого пошуку і висока наукова продуктивність; цілеспрямованість і безперервність розвитку макаренкознавчих студій; інтегрованість у загально радянську традицію вивчення макаренківської спадщини з досягненням провідних позицій у багатьох аспектах цієї роботи.

Перспективним напрямом розробки піднятої проблеми є визначення місця української макаренкознавчої школи в світовому історико-педагогічному процесі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

- Калагурка Х. І. Федір Науменко – ініціатор макаренкознавчих досліджень у Львівському університеті. *Витоки педагогічної майстерності*. 2013. Вип. 11. С. 153–157.
- Крамущенко Л. В. Полтавская лаборатория по изучению и пропаганде педагогического наследия А. С. Макаренко. *Наследие А. С. Макаренко и современность* : тезисы междунар. научно-практ. конф., 10–12 мар. 1993 г. Москва, 1993. С. 90–92.
- Макаренкіана. URL: <http://lib.pnpu.edu.ua/component/content/article/1201>
- Антон Макаренко: Харківська трудова колонія ім. М. Горького (в документах і матеріалах 1926–1928 рр.) / авт.-уклад.: І. Ф. Кривонос та ін.; за ред. І. А. Зязюна. Київ : Пед. думка, 2008. 352 с.
- А. С. Макаренко. Статті. Воспоминания. Неопубликованные произведения / ред. Г. С. Макаренко. Львов, 1949. 200 с.
- Полтавська трудова колонія ім. М. Горького в документах і матеріалах (1920–1926 рр.). Ч. 1 / авт.-уклад.: О. П. Єрмак та ін. Тарасевич ; за ред. І. А. Зязюна. Полтава, 2002. 269 с.
- Полтавська трудова колонія ім. М. Горького в документах і матеріалах (1920–1926 рр.). Ч. 2 / авт.-уклад.: О. П. Єрмак та ін. ; за ред. І. А. Зязюна. Полтава, 2002. 216 с.
- Сбруєва А. А., Рисіна М. Ю. Макаренкознавчий вимір історії Сумського педагогічного університету : визначні події, наукові пошуки, персоналії. *Творча спадщина А. С. Макаренка : осмислення історичного досвіду та інноваційного потенціалу* / за заг. ред. А. А. Сбруєвої. Суми : СумДПУ ім. А. С. Макаренка, 2013. С. 3–30.

REFERENCES

- Kalahurka, Kh. I. (2013). Fedir Naumenko – initsiator makarenkoznavchykh doslidzhen u Lvivskomu universyteti [Fedir Naumenko is the initiator of Makarenko's research at Lviv University]. *The sources of pedagogical skills*, 11, 153-157 [in Ukrainian].
- Kramushchenko, L. V. (1993). Poltavskaya laboratoriya po izucheniyu i propagande pedagogicheskogo naslediya A. S. Makarenko [Poltava laboratory for the study and promotion of the pedagogical heritage of A. S. Makarenko]. In *Nasledie A. S. Makarenko i sovremennost [Abstracts of the A. S. Makarenko's Heritage and the Present] : Proceedings of International Scientific and Practical Conference, March 10-12* (pp. 90-92). Moskva [in Russian].
- Makarenkiana [Makarenkiana]*. Retrieved from <http://lib.pnpu.edu.ua/component/content/article/1201>
- Makarenko, G. S. (Ed.). (1949). *A. S. Makarenko. Stati. Vospominaniia. Neopublikovannye proizvedeniia [A. S. Makarenko. Articles. Memories. Unpublished works]*. Lvov [in Russian].
- Sbruieva, A. A., & Rysina, M. Yu. (2013). Makarenkoznavchyi vymir istorii Sumskoho pedahohichnoho universytetu : vyznachni podii, naukovi poshuky, personalii [Makarenko-studies dimension of the history of Sumy Pedagogical University: significant events, scientific research, personalities]. In A. A. Sbruieva (Ed.), *Tvorcha spadshchyna A. S. Makarenka : osmyslennia istorichnoho dosvidu ta innovatsiinoho potentsialu [Creative heritage of A. S. Makarenko: comprehension of historical experience and innovative potential]* (pp. 3-30). Sumy: SumDPU im. A. S. Makarenka [in Ukrainian].
- Ziaziun, I. A. (Ed.), Kryvonos, I. F., Tarasevych, N. M. & Tkachenko, A. V. (Comps.). (2008). *Anton Makarenko: Kharkivska trudova koloniia im. M. Horkoho (v dokumentakh i materialakh 1926–1928 rr.) [Anton Makarenko: Kharkiv labor colony named after M. Gorky (in documents and materials of 1926–1928)]*. Kyiv: Ped. Dumka [in Ukrainian].
- Ziaziun, I. A. (Ed.), Yermak, O. P., Kramushchenko, L. V., Kryvonos, I. F., & Tarasevych, N. M. (2002). *Poltavska trudova koloniia im. M. Horkoho v dokumentakh i materialakh (1920–1926 rr.) [Poltava labor colony named after M. Gorky in documents and materials (1920–1926)]* (Pt. 1, 2). Poltava [in Ukrainian].

JULIA KARABUT

RESEARCH CENTERS OF DOMESTIC MAKARENKO STUDIES

The article for the first time in domestic science systematizes the history of formation and development of Ukrainian centers for the study of the creativity heritage of the outstanding teacher and writer A. Makarenko. It is emphasized that Ukraine is an integral and important part of the world Makarenko studies process, it has been at the origins of this area of research and has remained one of its driving forces for many years.

The first independent Makarenko center of Ukraine was a research center formed at the Ivan Franko Lviv State University. Its initiator and long-term leader was F. Naumenko, who in the difficult socio-political conditions of the Western Ukrainian community managed to actualize in the first postwar years this promising scientific direction, unite around him young scientists and create a powerful Makarenko school. Authoritative and one of the oldest Ukrainian centers for the study of the heritage of A. Makarenko is the Kharkiv Makarenko School, personified by scientists of the Kharkiv National Hryhoriy Skovoroda Pedagogical University. A characteristic feature of this scientific center is the almost equivalent representation in it of both pedagogical and literary directions of A. Makarenko's heritage development. The proximity of Poltava V. Korolenko Pedagogical University with the name of an outstanding teacher-reformer inspires bright traditions of research activity of student and teaching staff, including the activities of Makarenko's student group, Research Laboratory of A. Makarenko and International and All-Ukrainian Makarenko Center, the creation of the State Museum-Reserve A. Makarenko in the village of Kovalivka near Poltava and the Internet resource "Makarenkiana", holding annual international scientific conferences, unique editions of archival documents and more. Sumy State A. Makarenko Pedagogical University is also a powerful Makarenko center, which has a deep tradition of development of this area of historical and pedagogical science.

Key words: A. Makarenko; Ukrainian Makarenko Studies; Lviv Center for Makarenko Studies; Poltava Makarenko Traditions; Kharkiv Makarenko School, Sumy Center for the Study of A. Makarenko's Legacy.